

111.446 9085
Gr. 167/14
DGG

Extras din „Clujul Medical” No. 7. — 1 Iulie 1934

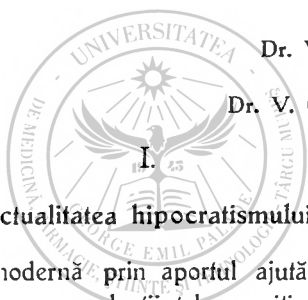
68.603

9085

26 MAR 2004

NOUL HIPOCRATISM*

(Note pe marginea cărții profesorului Arturo Castiglioni
„L'orientamento neoippocratico del pensiero medico con-
temporaneo”. Torino 1933; 51p.8⁰)

de
Dr. V. BOLOGA

și
Dr. V. G. MATEESCU

Actualitatea hipocratismului

Medicina modernă prin aportul ajutător considerabil pe care i l-a dat progresul științelor pozitive, în mod firesc și-a lărgit câmpul său de activitate în așa fel, încât o singură minte omenească cu greu putea să-l mai cuprindă. S'au născut astfel specializări peste specializări și devenind analitică, medicina secolului trecut, deși a numărat o serie de descoperiri importante, s'a răzlejit și a rupt-o cu medicina sintetică a trecutului, în loc să fie de o unitate ideală, păstrând legături strânse cu toate ramurile civilizației.

S'a ajuns astfel la o criză în medicină, datorită de sigur, lipsei unei gândiri filozofice în mentalitatea medicului din a II-a jumătate a secolului trecut.

* Comunicări făcute la Societatea științelor medicale din Cluj în sesiunea din 19 Maiu 1934.

Spre a ne corecta, cred că va trebui în primul rând să se renunțe la prefinderea noianului de amănunte cari dezorientează pe tânărul medicinist și medic încă dela început, punându-l în imposibilitate de a mai păstra o legătură justă între ele. Iar în al doilea rând, să nu mai privim doar boala, când suntem în fața unui bolnav, doar tabloul clinic, pe care-l prezintă acesta. Să raportăm tot ceea ce culegem ca date clinice și de laborator la individualitatea, la personalitatea bolnavului, *nefiind boale ci bolnavi*, după cum totdeauna precizează dl prof. Hațieganu la cursurile sale de Clinică Medicală. Aceasta fiind și conduita Clinicii Medicale din Cluj, în *Tratatul elementar de Semnologie și Patologie medicală* al dlor prof. Hațieganu și Groia, în introducere se găsește recomandarea, ca pe lângă aprofundarea medicinei interne, „disciplina fundamentală, menită să dea medicului o cultură generală și prin examinarea omului în întregime să restabilească în medicină unitatea amenințată, să ținem totdeauna seamă și de omul suferind, analizându-i starea psico-fizică, personalitatea, (adică raportul individului cu societatea), constituția și sistemul endocrino-vegetativ“. Numai procedând astfel ne putem da seama de felul de reacțiune al individului în fața bolii și nu vom greși descompunându-l în câteva organe, ficat, rinichi, etc.

Dar această concepție, departe de a fi nouă în medicină, a fost temelia doctrinei hipocratice, a patologiei constituționale, către care ne năzuim tot mai hotărît să tindem, după cum ajunge să precizeze dl prof. Costiglioni în lucrarea sa recentă, din care am luat o bună parte din cele ce vor urma.

Hipocrat și elevii săi spre a înțelege boala, caută să cunoască constituția și natura omului bolnav.

În cartea sa „*Despre fracturi*“, vorbind despre prognosticul vindecării el insistă asupra importanței vârstei, timpului, obiceiurilor, constituției: „Între constituție și constituție și diferitele epoci fiind o mare deosebire și numai

cunoscând constituția se poate ști ceea ce omul poate suporta“.

În altă carte a sa „Despre aer, apă și locuri“, Hipocrat relevă importanța patologiei constituționale, prima parte a ei fiind un adevărat studiu de climatologie, în care analizează bolile particulare une regiuni oarecari în relație cu clima și sezoanele. După ce arată apoi rolul apelor cu efectele lor asupra organismului, mai ales a celor mlăștinoase și stătătoare, cari provoacă febra cvarță, și a celor reci, vorbește despre sezoane și despre bolile legate de ele. După Hirsch, primul care a scris o patologie istorico-geografică, cartea aceasta hipocratică e singura încercare timp de două milenii, dusă consecvent la capăt, de a se studia atent factorii medico-geografici, în influențarea organismului.

În a doua parte tratând diferențele ce există între Asia și Europa din punct de vedere al florei și faunei, Hipocrate încearcă pentru prima dată să restabilească legături directe între cauzele externe, nu numai cu origina bolilor, dar și cu temperamentul moral al oamenilor și caracterul națiunilor. Astfel se zice: „Cine se ocupă de medicină trebuie să examineze atent sezoanele și ce poate ocaziona fiecare, astfel vânturile, frigul sau căldura, dominând în aceste regiuni, apele; să se observe felul de trai al oamenilor, ce le place să mănânce și să bea, dacă fac exerciții fizice. Cunoscând aceste lucruri, medicul nu va nesocoti bolile locale și nu va greși de multe ori“.

Asia, în regiunile intermediare dintre cele reci și calde, având un climat mai dulce, și caracterul oamenilor e mai blând; ei au statură înaltă și o frumoasă prestanță, aceasta de sigur din cauza unui echilibru între sezoane. Dar și energia, curajul, decizia, sunt mai greu de găsit, sub acest climat, dominând plăcerea.

În ce privește diferențele între popoare, el dă exemplul Scitilor. Scitii, mai ales cei din stepile cu aer umed și ierni aspre, sunt grași, moi și puțin muschiuși. Femeile la fel grase și puțin fecunde. Impotența e frecventă printre ei.

Vedem că Hipocrat în această primă geografie medicală, încearcă să stabilească raporturile directe dintre factorii externi și viața fizico-psihică a locuitorilor, punând bazele nu numai *patologiei constituționale* ci și ale *antropografiei*.

Iar în cartea I-a și a III-a „*Despre Epidemii*, pe cari și *Galen* le socotește ca fiind scrise de *Hipocrat*, se încearcă pentru prima oară în istoria medicinei să se grupeze sindrome determinate, după simptomele lor, studiind legătura cauzală dintre condițiile climatice și apariția lor.

În doctrina sa constituțională, diagnosticul bolii apare de o importanță secundară față de starea bolnavului, primând cunoștința acestuia și dacă persoana bolnavă se poate sau nu apăra contra boalei.

Concepând viața în mod unitar, hipocraticii au ajuns la doctrina originară a constituției și a temperamentului, considerându-le ca fiind formate din complexe fizico-psihice, derivate din amestecuri variate de umori proprii la diferiți indivizi nepatologici, dar cu predispoziții sau diateze bolnăvicioase. Înfațișarea externă sau habitusul bolnavului au fost totdeauna mai mult prețuite în clasificarea nosologică.

Cu timpul, tipul constituțional hipocratic prin diferite modificări și-a pierdut caracterul său primitiv, începând să oscileze între tipul biologic și patologic, adăugându-se în grupa bolilor constituționale, boli fără nici-o legătură cu lumea externă sau cu vreo localizare în vreo parte a corpului.

Azi doctrina constituțională, impusă ca științifică în medicina modernă, mai ales de către școala italiană cu *Pende*, de *Giovanni*, *Viola*, etc., studiind variațiile individuale în ce privește caracterele morfologice și funcționale prin cari se deosebește un individ de altul, își are origina strâns legată de patologia hipocratică și caută origina bolii nu într'un singur agent, ci într'un complex de circumstanțe, așa cum o făceau odinioară și hipocraticii.

Considerând viața ca o adaptare a ființei vii la mediul ambiant, ca un echilibru al forțelor interne, față de cele externe, boala luată în sensul hipocratic și modern e o disarmonie, o abatere dela normal.

Medicina modernă caută deci cauzele boalelor, considerând ca reală și întangibilă unitatea fundamentală a individului, în interdependența diferitelor sale părți și în acțiunea mediului ambiant.

Factori de boală sunt: schimbările mediului ambiant, cu factorii etiologici externi și a condițiilor interne de adaptare.

Patologia hipocratică a fost umorală. Teoria „craziei și discraziei” a lui Alcmeon este citată astfel în „Despre părerile filozofilor”, atribuită lui Plutarh: „Ceeace menține sănătatea e raportul drept și dreapta subdiviziune a forțelor: umed, cald, uscat, rece, amar și dulce. Predominența uneia sau a celeilalte, asupra alteia, produce boala!

În concepția hipocratică, corpul era constituit din 4 elemente fundamentale, 4 umori principale: *Sângele*, care vine din inimă și merge la ficat, *flegma* care devină din creier și circulă în tot corpul, *bila galbenă*, secretată de ficat și *bila neagră, atrabila*, care ajunge dela splină la stomac.

Fiecare dintre aceste 4 elemente cu calitatea sa rece, cald, uscat și umed contribuie la compoziția fiecărei părți a organismului.

Părțile solide și lichide din cari e alcătuit corpul uman sunt strâns legate între ele prin *pneuma*, un principiu vital quasi imaterial, care rezidă în inimă și circulă în toate vinele corpului, în scopul de a produce un amestec precis, mai ales la organele cari secretă lichide.

Din echilibrul perfect între aceste umori și calitățile lor reiese starea de sănătate, eucrazia și prin proporții diferite se ajunge la diferite temperamente individuale, sanguin, flegmatic, bilios și melancolic.

Desechilibrul umorilor, discrazia depinde de o serie de factori interni, externi, congenitali sau dobândiți.

Există deci între diferitele umori o stare de simpatie, o corelație fiziologică, predominanța uneia asupra alteia declanșând boala.

Deaci acea terapeutică variată, primăvara și toamna, depurativă, purgativă și revulsivă.

Doctrina umorală, cu unele modificări imprimare de școala lui *Galen*, s'a menținut la baza patologiei până la începutul secolului trecut. După un popas de un veac la patologia celulară a lui *Bichat*, *Virchow*, evoluția medicinei ne-a adus acum din nou la umorism.

Neumorismul modern în ultima analiză își are origina tot în principiile hipocratice.

Intr'adevăr patologia modernă, bazată pe fiziologia de azi și pe patologia umorilor, în deosebi a sângelui, mediu în care se petrec cele mai importante fenomene ale vieții; imunitatea, sero- și vaccinoterapia, endocrinologia, derivația și revulsia reluate ca mijloace terapeutice, emisia de sânge, infirmând patologia solidistă, celulară a lui *Bichat* și *Virchow*, *ce-s altceva* decât vechile principii umorale hipocratice, altoite cu rezultatele progresului științei?

Pe de altă parte, forța de însănătoșire a naturii „vis medicatrix naturale“, „*physis*“-ul, holărătoare în vindecarea bolii la hipocratici, este din nou considerată ca reală azi. Școala hipocratică din Cos, plecând dela doctrina constituțională a patologiei, afirmă că în organism există tendință de vindecare, iar boala nu e decât rezultatul luptei dintre organismul ce tinde să repare ceea ce boala strică.

Physisul, ce duce la vindecare, este capacitatea vitală de a reacționa prin propriile forțe ale corpului contra boalei. Natura deși n'a învățat, face totuși ceea ce trebuie (*Nouson physis ilroi!*) În concepția hipocratică însănătoșirea era legată de eliminarea de „*materia peccans*“, deasemenea febra era un mijloc de vindecare. Astfel *Hipocrat* observase că cei ce fac febră quartă nu mai fac

convulsii, iar dacă aveau convulsii și se îmbolnăveau de f. quartă, se vindeau de ele. Din cunoașterea acestui prețios auxiliar al naturii a luat naștere terapia hipocratică, care trebuia să vină să reguleze și să ajute opera naturii, intervenind la momentul oportun, adesea după principiul „*similia similibus*“, cauzând fenomene asemănătoare simptomelor ce duceau la vindecare. Nefiind doar homeopatică, terapia ipocratică cunoștea însă și alte tratamente „*contraria contrariis*“, ca sângerarea în pleură și săturarea, în deperdiție de lichide, etc.

Azi concepția naturii vindecătoare și-a reluat bunul său cuvenit în medicina modernă. Ce este în definitiv în profilaxia modernă, igiena individuală, practica tot mai intensă a exercițiilor fizice, și oarecari produse terapeutice reluate, decât o revenire la *Hipocrat*?

Astfel e piretoterapia, malarioterapia, opoterapia, abcesul de fixație cu mobilizarea și exaltarea forțelor de apărare ale organismului.

Se poate spune deci cu C. Cumston că „metoda în medicină nu s'a schimbat. Ea a rămas aceeași ca și în timpul lui *Hipocrat*“.

Revenirea la *Hipocrat* în timpul Renașterii și în veacul al 17-lea, e urmată acum din nou de o altă mai profundă, tot mai manifestă ca reacție față de drumul unilateral pe care o apucase medicina veacului al 19-lea. „Geniile sunt genii pentru toate timpurile. Temele și strategia lui Napoleon formează și azi capitolul principal al științei armelor, indiferent de progresele tehnice. Filozofia lui Pitagora luminează căile matematicii; Aristotel pe ale logicii; de ce dar Hipocrat „*părintele medicinei*“, după cum a fost numit ar rămânea cu totul în umbră? (N. Roșu, „Curentul“, 1932). — [V. G. Mateescu]

II

Curentul neoipocratic în medicina modernă

Nu mai scapă atențiunii nici unui medic care urmărește nouile tendințe în medicina actuală, că astăzi cercetările științifice și în deosebi activitatea clinică sunt însuflețite de unele directive de tot diferite de cele cari călăuzeau generațiile dinainte de războiu. S'a ajuns până acolo încât se spune ritos că principii și doctrine cari păreau definitiv încetățenite în gândirea noastră medicală, încep să se demonetizeze și se revine la altele, pe cari generațiile dinaintea noastră le abandonaseră complet. Simultan și numai la aparență independent, de fapt însă într-o strânsă conexiune cu acest fenomen, se observă în lumea științifică o creștere a interesului pentru studii medico-istorice. În orientarea filozofică a naturaliștilor și mai ales a medicilor, se observă o lepădare aproape completă de pozitivismul și materialismul dominant încă acum 20 ani și o revenire la concepții spiritualiste și idealiste. Chiar noi cei tineri am fost însă îmbibați pe băncile universității de învățătura patologiei celulare Virchowiene, produs al sec. XIX-lea și — fără îndoială — imbold puternic pentru însemnate și fundamentale descoperiri în domeniul patologiei. Și iată că astăzi, abia după 15—20 ani, *asistăm la un triumf covârșitor al doctrinei umorale în fiziologie și patologie!* Or tocmai doctrina veche umorală, — de bună seamă în amănunte chiar importante alta decât cea modernă, dar în ce privește concepția fundamentală aceeași, — a fost doctrina care de 4000 de ani a stăpânit medicina, ori de câteori ea a trecut prin epoci de mare înflorire. Vedem astăzi cum dela supraevoluarea laboratorului, dela tirania

morfologiei se ajunge iarăși la primatul gândirii clinice, la *predominarea studiului funcțiunii față de studiul formelor*. Azi ne îndreptăm fără îndoială spre un nou umorism și spre o concepție dinamic-biologică, în contrast cu solidismul și concepția static-morfologică de ieri.

Aceste preschimbări profunde își au rădăcinile nu numai în experiența pur științifică ci mai ales în orientările filozofice, cari stăpânesc în prezent gândirea umanității. S'a ajuns la convingerea că o concepție pozitivistă și mecanistă nu ne-a putut da o rezolvare a problemei vieții. Toate încercările din ultimii 50 ani de a clarifica problemele fundamentale ale biologiei, încercări cari un moment au entuziasmat pe naturaliști, cari credeau că, cu formule fizico-chimice s'au explicat în sfârșit enigmele lumii, n'au dat, după o analiză filozofică mai profundă, nici măcar o singură soluție definitivă. Chiar și în domeniul restrâns al chestiunilor mari speciale ale biologiei și patologiei, fenomenele de bază ca alergია, anafilaxia, echilibrul vago-simpatic, etc. etc., au rămas și sunt încă hipotetice în ceea ce privește explicarea lor. Cu toate marile progrese ale clinicii fizicale, nici astăzi nu cunoaștem încă proteinele în ce privește esența lor biologică. Diferința lor dela specie la specie, ba chiar dela individ la individ nu a putut fi încă explicată prin metode chimice; ele ni se arată astăzi numai în reacțiuni biologice, nepătrunse încă în ființa lor.

Deci prin concepția pur mecanistă nu s'a putut încă pătrunde în marile taine ale firii, ci s'a ajuns cel mult la soluționarea unor chestiuni de amănunt, de ordin secundar.

Față de această insuficiență a metodelor cari au stăpânit cercetarea științifică aproape un veac, s'a ridicat în zilele noastre o puternică reacțiune. Astfel s'a ivit și în medicină necesitatea unei revizuirii chiar a principiilor. Deoarece nu se vede încă clar o altă cale pe care să se poată ataca cu mijloace de tot nouă toate aceste probleme de bază, mulți gânditori ai medicinei au căutat o reconfortare în străvechile experiențe ale înaintașilor, date pentru

câtva timp uitării. Chiar procesul vădit azi de înclinare spre o concepție biologică și vitalistă în medicină, înseamnă o revenire pe toată linia la felul de gândire a celor cari au fost mult înaintea noastră.

Mai ales în Germania fronda împotriva pozitivismului din jumătatea a doua a veacului trecut e foarte accentuată. Un *Aschner*, *Lieck*, autorități netăgăduite ca un *Bier* și *Sauerbruch*, vorbesc fără înconjur de o criză a doctrinei medicale. În fond chiar și concepția despre boală a lui *Robert Koch*, mult mai sintetică și universală decât dogmatismul localist al lui *Virchow*, înseamnă un început de răsvrăfire.

Sauerbruch pretinde o orientare biologică în chirurgie, *Bier* revine tot în chirurgie la un conservatorism cu o preunțată notă biologică, care-l duce chiar până în tabăra homeopaților, iar *Kraus* tinde să reformeze medicina internă, înlocuind patologia organelor cu patosul personalității bolnavului. La toți observăm o tendință de a trece dela analiză la sinteză, dela mecanism la dinamism, în terapeutică dela instrumentalism la biologism. Clinicieni, nu istorici, încep să-l studieze pe *Paracelsus*, cel mai hipocratic medic al Renașterii, și pe *Hipocrat* însuși, nu dintr'un interes abstract, istoric, ci pragmatic, pentru a reveni din nou cu ajutorul lor la o gândire medicală universală și dinamică. Chiar în amănunte cei vechi începe să-și exercite influența asupra medicinei moderne: tratamentele preconizate de ei sunt studiate din nou sub prisma vederilor actuale și reintroduse în arsenalul nostru terapeutic. Un clinician și practician ca *Aschner* alcătuiește un întreg sistem de tratament modern al constituției bolnavului cu ajutorul străvechilor mijloace, venesecția și derivația.

E semnificativ că în același timp când istoricul *Sudhoff* își încheie opera vieții sale, reeditând cu un formidabil aparat critic lucrările lui *Paracelsus*, practicianul *Aschner* le traduce și adaptează gândirii moderne, nu

pentru uzul istoricului ci pentru practician, și că acum s'a început o reeditare și modernizare în traducere germană a „Corpului hipocratic“, avându-se în vedere iarăși necesitățile medicinei practice actuale, nu ale istoricului sau filologului, cum a fost cazul la ediția devenită clasică a lui *Littre*.

În țările latine această revenire nu are caracterul de frondă, ci se petrece mult mai lin și mai organic, din simplul motiv că ea se găsește într'o linie evolutivă normală. La mediteranieni tradiția clinică clasică nu s'a pierdut nici odată. La ei critica ascuțită și analiza strânsă au fost întotdeauna numai un mijloc pentru sinteză; oscilarea între tendințe opuse a fost moderată, așa încât calea justă de mijloc nu a fost niciodată părăsită. Nici când la Francezi laboratorul nu a devenit „*primum vicens*“, ci a rămas auxiliarul clinicei. La Italieni contemporanul lui *Virchow*, *Mariano Semmola*, dela început a știut să dea alarma împotriva luxuriei morfologismului analitic, și, — ceea ce e caracteristic, — el a fost auzit și urmat! Niciodată medicii latini nu și-au pierdut *intuiția medicală*; ei și-au dat seama întotdeauna că problemele mari ale medicinei *trebuie considerate în totalitatea lor*. De ei întotdeauna i-a condus maxima că judecata faptului particular trebuie să fie rectificată de judecata faptului complex. Pentru medicul latin chiar și în epoca celui mai exagerat scientism, *mișuirea vindecătorului nu a fost numai de a cunoaște științific fenomenele patologice, ci și de a simți artistice nevoile omului bolnav*. Întotdeauna la ei savantul obiectiv a fost corectat de artistul cu intuiție.

Astfel problema crizei doctrinei medicale nu s'a pus atât de acut în țările latine, deoarece medicii latini au perseverat întotdeauna în a rămâne hipocratici.

Ei au știut să accepte corectivul morfologic localistic, îngrădindu-l însă la importanța sa cuvenită și au rămas în fond, — pentru câtva timp poate numai în subconștient, — constituționaliști și medici psihologi.

Noul hipocratism în medicină este simultan și analog cu nouile tendințe umaniste, constructive, arhitectonice în toate ramurile științei și cu noul idealism și spiritualism în filozofie.

Hipocratism înseamnă înainte de toate o evoluțiune lentă și sigură a înșiși ideilor fundamentale în medicină, evitarea de salturi, de exagerări, de oscilări între extreme, contopirea sintetică a diverselor curente într'un tot organic și organizat. Cea mai mare izbândă a vechiului hipocratism a fost tocmai armonizarea școalelor din Cos și Cuidos și pătrunderea filozofică a medicinei. Același lucru îl încercă, — *mutatis mutandis* — cu mari sorți de succes, noul hipocratism cu actualele curente divergente ale medicinei moderne.

A închea tot ce-a fost bun în tendințele morfologice și analitice de ieri cu umorismul și sintetismul de azi, terapeutica experimentală de azi cu cea intuitivă, biologică de adinioară; a stabili o ierarhie justă între localism și constituționalism; a ne arăta metode constructive; a readuce raționamentul nostru la o adevărată gândire medicală; a așeza concepția biologică peste cea mecanistă; a încadra just experimentul în experiență, iată marile înfăptuiri pe cari le așteptăm dela noul hipocratism.

Noul hipocratism tinde să ne scape de orișice fel de dogmatism, să ne ducă la o înstăpânire a primatului fenomenului vital asupra întregii gândiri medicale, la o concepțiune universală cosmică unitară și în planul preocupărilor medicale. În asta stă puterea sa creatoare pentru medicina de mâine.

V. Bologa